

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.2.14>

УДК 355.2

Р. З. Хардель,

доктор філософії за спеціальністю 032 (історія та археологія), старший викладач кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2243-9722>

В. І. Таран,

доцент кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6755-3844>

С. В. Лячин,

викладач кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2944-3978>

М. І. Хардель,

викладач кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4577-781X>

В. М. Холін,

доцент кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6708-231X>

**СИСТЕМА ОПОВІЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОНАВЧЕНИХ РЕСУРСІВ:
НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ**

R. Khardel,

PhD in History and Archaeology,

*Senior Lecturer of the Department of Mobilization and Personal Organization,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

V. Taran,

*Associate Professor of the Department of Mobilization and Personal Organization,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy.*

S. Liachyn,

*Lecturer of the Department of Mobilization and Personal Organization, Hetman
Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

M. Khardel,

*Lecturer of the Department of Mobilization and Personal Organization, Hetman
Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

V. Kholin,

*Associate Professor of the Department of Mobilization and Personal Organization,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

MILITARY TRAINED RESOURCES NOTIFYING SYSTEM: WAYS OF OPTIMIZATION

Унікальний досвід проведення в Україні мобілізації людських і транспортних ресурсів з метою набуття Силами оборони спроможності до опору агресору, який має істотну перевагу як у чисельному складі, так і з точки зору економічного потенціалу, свідчить про надзвичайну важливість надійного функціонування усіх підсистем, з яких складається комплексна система проведення мобілізації у державі. Однією з таких підсистем є механізм оповіщення громадян, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації.

Діючий механізм оповіщення про мобілізацію впроваджений за часів СРСР та розрахований на тоталітарне суспільство із жорстким контролем за кожним громадянином. Однак, цей механізм так чи інакше працює, і суттєву модернізацію існуючої системи можливо проводити лише після перемоги над ворогом.

Unique experience concerning mobilization of human and transporting resources in Ukraine by Defence Forces with intention of adequate means to fend off an aggressor with superior numbers and economic potential points at immense

importance of reliable functionality of all subsystems, which form a complex system of mobilization in the state. One of mentioned subsystems is the mechanism of notifying the citizens, who are mobilised.

On one hand, the already existing mechanism of notification, developed and implemented during the USSR is created to work in a totalitarian society, where each citizen is controlled and monitored severely. However, this mechanism is operational, thus the only time this system can be reformed is after the enemy is defeated.

Providing order of notification, which would guarantee reliable, high-quality and global notification of citizens about a requirement to arrive at the required location. Simultaneously, it must adhere to the Law and do everything necessary to prevent usage of unlawful practices by personnel responsible for the mobilization process, further steering the process away from traditional methods used for centuries (example: notification by delivery of notification letters directly to people by responsible people) and start using modern communication technologies.

Society is undeniably progressing and methods of performing duties while ensuring security, thus proving old and reliable methods to be ineffective.

Thus, it is first required to understand the importance of crafting a reliable system of notification for national security, defying allowed limitations and duties, which apply military duty to citizens that are in military reserve and integration of modern communication technologies on level of the Law into the system of notifying and drafting of citizens, who might take part in defense of the country.

Attempts to perform tasks by old methods in a new society will cause severe overload of the system, critical drop in effectiveness, which in the end would result in absolute failure of the main task - defending the country.

Ключові слова: *мобілізаційна підготовка, оповіщення про мобілізацію, військовий облік, державне управління, суспільство.*

Keywords: *Mobilization Training, Mobilization Notifying, Military Registry, Public Administration, society.*

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання вдосконалення мобілізаційної підготовки держави в цілому та організації оповіщення військовозобов'язаних зокрема не в повній мірі досліджені сучасною науковою спільнотою, з огляду на надзвичайну актуальність та важливість даного питання у структурі національної безпеки держави. Проблема організації

оповіщення мобілізаційних ресурсів приділяли увагу в своїх дослідженнях О.Правдивець, О.Гріненко, О.Кутовий, М.Шапталенко, В.Братковський Р.Зварич. Серед іноземних дослідників заслуговують уваги роботи Л.Ферроу, А.Спурін, Н.Діллофф, Р.Рід, Г.Ярленські. Однак, комплексно проблема організації ефективного оповіщення військовозобов'язаних в умовах сучасного суспільства не досліджувалась.

Постановка проблеми. Система оповіщення громадян про призов у збройні сили під час мобілізації була створена в середині XIX сторіччя в імперіях з жорсткою адміністративно-командною системою управління. В основі цієї системи оповіщення була покладена прописка громадян за місцем проживання. Виїзд за межі проживання без відповідного дозволу владних інституцій тягнув за собою застосування адміністративного або кримінального покарання [1]. Війни другої половини XIX та XX сторіччя за участю світових імперій вимагали залучення значних людських ресурсів, а підготовка солдата не потребувала значних витрат ресурсів і часу.

Система оповіщення, яка фактично існує як в Україні, так і в більшості країн пострадянського простору, у тому числі в російській федерації (РФ) була організована наступним чином.

У кожному адміністративному районі було створено військовий комісаріат (територіальний центр комплектування), як представництво міністерства оборони (МО) у даній адміністративній одиниці.

У кожному органі місцевого самоврядування, житловій-експлуатаційній конторі працював паспортний стіл, який регулював процес прописки громадян. На кожному підприємстві у відділі кадрів призначено працівника, відповідального за ведення військового обліку.

Прописка або виписка громадянина з місця проживання (роботи) була можлива тільки після відповідної відмітки в районному військовому комісаріаті. Система військового обліку була жорстко прив'язана до системи паспортного контролю і мала достовірні дані про військовозобов'язаних громадян. За порушення паспортного режиму та правил військового обліку застосовувалися адміністративні та навіть кримінальні покарання.

У тоталітарному, мілітаризованому суспільстві оповіщення безправних громадян було продумано детально і багаторазово відпрацьовано.

Військовозобов'язаному, призначеному в команду за мобілізацією, вручалось і вклеювалось у військовий квиток мобілізаційне розпорядження, яке зобов'язувало його з отриманням інформації про мобілізацію прибути на збірний пункт військового комісаріату. З отриманням сигналу про мобілізацію, відповідно до рішення голів адміністрацій, через базу мобілізаційного розгортання розпочиналось оповіщення військовозобов'язаних. Тобто головним виконавцем мобілізаційних заходів (у тому числі оповіщення) у відповідній адміністративно-територіальній одиниці виступав місцевий орган державного управління, а військовий комісаріат, як представник МО, надавав необхідні відомості про тих, кого було потрібно сповіщати. Посильні протягом кількох годин повинні були вручити повістки військовозобов'язаним як за домашніми, так і за службовими адресами. Усі військовозобов'язані, які оповіщалися, повинні були знаходитися за цими адресами, отримати повістки і протягом визначеного часу прибути до пунктів збору. У разі відсутності військовозобов'язаного за цими адресами, дільничний інспектор міліції починав його розшук і оповіщення. Тобто система була спрямована на обов'язкове, примусове та гарантоване оповіщення мобілізаційних ресурсів. Відсоток призначених військовозобов'язаних до наявних на військовому обліку доходив до 20%. Оповістити, призвати й поставити таку кількість мобілізаційних ресурсів у військові частини за короткий час було можливим лише за наявності ефективно функціонуючого репресивного апарату.

З отриманням незалежності України розпочалося реформування ЗС. Проведення часткової мобілізації 2014-16 років виявило значні проблеми в системі мобілізації загалом та в організації оповіщення в тому числі. Для поповнення особового складу військових частин при мобілізації був створений оперативний резерв з резервістів, які отримали бойовий досвід під час участі в Антитерористичній операції на Сході України (АТО) та Операції об'єднаних сил (ООС). Цей резерв став базою для відбиття навали РФ 24.02.2022 року. Але для поповнення втрат і формування військових частин воєнного часу в боротьбі

з агресором нам потрібні додаткові людські мобілізаційні ресурси. Під час їх оповіщення виникла низка проблем, які потребують вирішення.

Формулювання мети статті. Завдання полягає в тому, щоби запропонувати можливі напрямки реформування системи оповіщення громадян про мобілізацію з урахуванням отриманого досвіду, маючи на меті налагодження ефективного механізму, який би одночасно забезпечував гарантоване безумовне оповіщення громадян, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації (а також і призову на строкову службу, якщо такий вигляд військової служби буде існувати у подальшому), і при цьому відповідав би засадам демократичного суспільства. У даній статті здійснена спроба попереднього підходу до виконання цього завдання.

Виклад основного матеріалу. Мобілізація 2022 року в Україні розпочалася в надскладних умовах раптового нападу противника. В Україні було проведено унікальний багатоетапний комплекс мобілізаційних заходів, аналогічного якому за змістом, масштабами, та умовами проведення не виконувалося з часів Другої світової війни. Перші шість етапів мобілізаційного розгортання, що проводилися з березня 2014 по жовтень 2016 років, характеризувалися суттєвими труднощами в функціонуванні системи мобілізаційного розгортання. Серед об'єктивних причин їхнього виникнення найважливішою є застосування противником організаційної зброї – хибно-цільового програмування з боку країни-агресора до країни-жертви у вигляді завдання помилкових установок, реалізація яких посилює позиції агресора і послабляє позиції жертви [2]. Разом з цим, Збройні Сили України (ЗСУ) підготувались до удару (зосередили війська бойового ядра в зоні ООС, розосередили решту військ, вивели з пунктів постійної дислокації літаки та гелікоптери, вивели на польові позиції засоби протиповітряної оборони), а мобілізаційні органи державної влади та місцевого самоврядування виявилися не в повній мірі готовими до такого розвитку подій:

не була своєчасно розпочата прихована мобілізація в державі;

не було своєчасно розпочато оповіщення та призов резервістів оперативного резерву;

не були підготовлені евакуаційні заходи щодо населення (представники органів державної влади, інших державних органів, громадські активісти зазнали репресій зі сторони окупантів);

не була організована евакуація мобілізаційних ресурсів, і як результат, станом на грудень 2022 року до РФ було депортовано або вимушено виїхало понад 2,8 млн українців (за повідомленням уповноваженого Верховної ради з прав людини Дмитра Лубінця) [3]. Відповідно, чоловіків-громадян України, які не були евакуйовані, будуть намагатися примусово мобілізувати до армії окупантів.

Незважаючи на позитивне ставлення до ЗСУ, основний контингент, який потрібний для комплектування бойових військових частин (1 розряд військовозобов'язаних віком до 35 років) [4] не прагне йти на службу. Це обумовлено:

відсутністю якісної фахової військової підготовки та позитивного досвіду щодо служби в ЗС України;

страхом перед невідомим у незвичному небезпечному середовищі бойових дій;

негативним іміджем військової служби в цивільному суспільстві;

бажанням кар'єрного зросту за цивільною спеціальністю, яку вони, як молоді спеціалісти, тільки опанували.

Найчастіше ухилитися від призову за мобілізацією намагаються шляхом уникнення отримання повістки. Цю повістку повинні доставляти представники органів державної влади та місцевого самоврядування, які залучені до роботи в складі елементів апарату посилення територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦКСП), але їх робота не є задовільною, тому доставкою повісток займаються працівники ТЦКСП, що негативно впливає на якість і оперативність роботи пункту управління мобілізацією. В даному випадку необхідно реорганізувати процес оповіщення шляхом вручення повісток і виключити людський чинник.

Значну роль грає вкорінене у масову свідомість суспільства переконання, що мобілізація це – «завдання військових комісаріатів», тобто виконання

заходів мобілізаційного розгортання – функція виключно органів військового управління, а державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації повинні хіба що надавати допомогу, сприяти ним у проведенні цих заходів. Особливо характерно це проявлялося під час проведення заходів часткової мобілізації у 2014–2015 роках. Заходи часткової мобілізації проводилися без введення в державі воєнного чи надзвичайного стану, хоча існуюча система мобілізаційного розгортання держави розрахована якраз на дії в умовах введення воєнного стану. Відповідно, державні органи функціонували в умовах мирного стану, чим подекуди обґрунтовували відмову від повноцінного розгортання елементів оповіщення, збору та відправки мобілізаційних ресурсів.

На жаль подібна аматорська, загальнопоширена думка «мобілізація – справа військових комісаріатів» поширена не лише серед загальних верств населення. Відображення її також можна знайти серед певних наукових робіт. Так, наприклад, В. Братковський у своїх роботах стверджує, що «своєчасне прибуття військовозобов'язаних на військові частини (так у джерелі – прим. авт.) повинно забезпечуватися безпосередньо районними військовими комісаріатами (на той час, тепер – ТЦКСП – прим. авт.), а не посадовими особами органу місцевого самоврядування [6, с. 135.], більш того, пропонує здійснювати доставку військовозобов'язаних «безпосередньо військовими комісарами особисто, оскільки кошти в місцевий бюджет для оборонної діяльності країни сьогодні не виділяються» [6, с. 136]. Мотивує Братковський такий підхід тим, що повноваження органів місцевого самоврядування в галузі оборонної роботи носять виключно делегований характер. Тому, нібито, витрати органів місцевого самоврядування внаслідок виконання таких делегованих повноважень, повинні бути компенсовані державою. І навіть пропонує внести зміни до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо виконання органами місцевого самоврядування своїх завдань з оповіщення та доставки військовозобов'язаних виключно за умови «фінансової дотації з державного, обласного чи районного бюджету» [7, с. 165–167].

Насамперед, варто зауважити, що ані військові комісаріати у 2014, ні ТЦКСП у 2022 не володіють власними ресурсами для безпосереднього виконання завдань з оповіщення, збору та відправки військовозобов'язаних на території відповідальності, вони організують цей процес, контролюють його, займаються в мирний час підготовкою елементів бази мобілізаційного розгортання та навчанням задіяного в них персоналу, а також виконують ще значний обсяг завдань, який є досить великим, та розгляд яких виходить за окреслені рамки даної роботи. Організація та виконання завдань із своєчасного оповіщення та прибуття громадян, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації, на збірні пункти та у військові частини Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» покладено виключно на місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Щодо фінансування ж заходів мобілізаційної підготовки Закон визначає чітко та однозначно: «з місцевих бюджетів фінансуються заходи та роботи з мобілізаційної підготовки місцевого значення» [8]. Щодо делегованих повноважень органів місцевого самоврядування, Закон України «Про місцеве самоврядування» розділяє їх на «повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом» та «повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад»[9]. Отже, поза сумнівом, завдання органів місцевого самоврядування щодо оповіщення та доставки військовозобов'язаних відносяться до делегованих повноважень, наданих їм законом.

Дійсно, під час виконання заходів мобілізації людських і транспортних ресурсів, як у 2014–2015, так і в 2022-2023 роках мали місце випадки, коли завдання з оповіщення військовозобов'язаних виконували військовослужбовці та працівники військових комісаріатів (ТЦКСП). Але це були відчайдушні спроби посадових осіб у будь-який спосіб виконати поставлене завдання за умови недостатньо якісного їх виконання безпосередньо відповідальними посадовими особами. Очевидно, що коли елемент системи вимушено виконує функції, які не покладено на нього за алгоритмом роботи системи, він як

мінімум недостатньо якісно виконує покладені на нього функції, або не в змозі виконувати їх зовсім. Тобто, система виявляється неефективною, а покладені на неї завдання виконуються недостатньо якісно.

Отже, очевидно, що процес оповіщення військовозобов'язаних потребує кардинального вдосконалення. Світ змінюється і процеси спілкування держави з її громадянами переходять на інший рівень в цифровий електронний простір. Діджиталізація процесів стає пріоритетним напрямком в управлінні державою. Для ведення військового обліку створений Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів (далі – ЄДРПВР) «Оберіг» [5]. Але перебування на військовому обліку в ЄДРПВР «Оберіг» не означає гарантоване оповіщення військовозобов'язаних при мобілізації. Отже, для організації військового обліку залучено передові технології, а порядок оповіщення залишається на рівні позаминулого сторіччя.

Необхідне налагодження міжвідомчої електронної взаємодії. Позитивним прикладом може послужити взаємодія з питання зміни реєстрації місця проживання громадян. Одним з провідних проєктів міністерства цифрової трансформації України є єдиний портал державних послуг (ЄПДП) «Дія». Однією з послуг в ЄПДП «Дія», що перетинається з функціоналом ТЦКСП, є зміна реєстрації місця проживання громадянина. В недалекому минулому задля зміни реєстрації було необхідно особисто прибувати в ТЦКСП для взяття на військовий облік (зняття з нього).

На даний час існує два варіанти дій при зміні місця проживання:

1. Призовники, військовозобов'язані та резервісти після прибуття до нового місця проживання в семиденний строк зобов'язані стати на військовий облік та не раніше ніж за три дні до вибуття з місця проживання знятися із зазначеного обліку.

2. У разі декларування місця проживання особи за декларацією про місце проживання, поданою в електронній формі засобами ЄПДП «Дія», взяття на військовий облік, зняття з військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів здійснюється відповідними районними (міськими) ТЦКСП на підставі відомостей про призовників,

військовозобов'язаних та резервістів в електронній формі, надісланих органами реєстрації через Єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ України до ЄДРПВР «Оберіг» [4].

На нашу думку, з метою діджиталізації процесу оповіщення за мобілізацією, враховуючи досвід сповіщення західних країн в судовій, банківській, фіскальній та інших сферах необхідно застосовувати ЄДРПВР «Дія» або електронну пошту, як базовий засіб оповіщення. Сьогодні фактично кожен громадянин має сучасні електронні засоби комунікації: мобільний телефон або смартфон. Під час взяття на військовий облік військовозобов'язаний повідомляє свій номер телефону та адресу електронної пошти. Ці дані заносяться в ЄДРПВР «Дія» і з оголошенням мобілізації оповіщення здійснюється через додаток у смартфоні «Дія», електронним листом e-mail та SMS-повідомленням. Рішенням цієї проблеми могла би бути організація часткового обміну відповідними даними ЄПДП «Дія» з ЄДРПВР «Оберіг». Це накладає додаткову відповідальність на державний апарат щодо якісної військової підготовки, ретельного військового обліку військовозобов'язаних враховуючи їх згоду на призов за мобілізацією.

Певні кроки в цьому напрямку державою вже зроблені. У Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1487, передбачається налагодження електронної інформаційної взаємодії між ЄПДП «Дія» та ЄДРПВР, механізм та вимоги до технічного опису якого має встановити Міністерство оборони України [10]. Разом з цим, керівник із розвитку електронних послуг Міністерства цифрової трансформації України Мстислав Банік станом на 9 січня 2023 року заперечує можливість запровадження електронних повісток у ЄПДП «Дія»: «Ні ця постанова ([10] – прим. авт.), ні будь-яка інша не передбачає надходження повісток у «Дію». У нашому плані роботи поки немає таких завдань». Одночасно Постановою Кабінету Міністрів України «Про проведення верифікації деяких реєстрових даних», з метою забезпечення цілісності, повноти, достовірності реєстрових даних визначено завдання провести верифікацію інформації про

фізичних осіб на підставі даних, що обробляються в державних інформаційних ресурсах, а саме:

Єдиному державному демографічному реєстрі;

Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків;

Державному реєстрі актів цивільного стану громадян;

реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування;

Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб;

відомчій інформаційній системі Державної міграційної служби [11].

Тобто передбачається взаємоузгодження основних реєстрів даних на громадян України для актуалізації наявної в них інформації. Використання достовірної, актуальної бази даних істотно покращило б якість виконання завдань з оповіщення військовозобов'язаних, що в свою чергу мало б значний вплив на підвищення рівня національної безпеки України.

Висновки.

З метою діджиталізації процесу оповіщення резервістів та військовозобов'язаних за мобілізацією, виключення додаткових ланок та людського чинника, необхідне налагодження міжвідомчої електронної взаємодії та застосування ЄДРПВР «Дія» або електронної пошти, як базового засобу оповіщення. В основі надійної системи військового обліку громадян в Україні, яка б ґрунтувалася не на репресивних засадах тоталітарного суспільства, а на механізмах існування правової держави, базисом якої є верховенство права – варто покласти безумовне виконання громадянами визначених законодавством правил військового обліку, як елементу виконання ними військового обов'язку. Тобто необхідно добитися безумовного виконання громадянами правил військового обліку, а на військову службу при потребі захисту держави призивати виключно мотивованих підготовлених громадян, які не будуть переховуватися і уникати вручення повісток. До запровадження такої системи необхідне максимально якісне виконання визначених законодавством функцій усіх елементів існуючої системи.

Література

1. Про затвердження положення про паспортну систему в СРСР: Постанова Ради Міністрів СРСР від 28.08.1974 №677. URL <https://web.archive.org/web/20080213182053/http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss4482.htm> (дата звернення: 05.12.2022).

2. Хардель Р. З., Хардель М. І. Досвід проведення мобілізації в Україні як ресурс для подальшого вдосконалення системи воєнної безпеки держави. *Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності (за досвідом забезпечення національної безпеки складовими сектору безпеки і оборони у російсько-українській війні в 2022 році): Збірник тез доповідей науково-практичної конференції 17 листопада 2022 року*. Львів: НАСВ, 2022. С. 164–165.

3. Понад 2,8 млн українців депортовано або вимушено виїхали до РФ від початку повномасштабної агресії. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/876334.html> (Дата звернення 09.12.2022).

4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року №2232-XII. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 14.12.2022).

5. Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів: Закон України від 16.03.2017 року № 1951-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1951-19#Text> (дата звернення: 14.12.2022).

6. Братковський В. М. Проблемні питання притягнення посадових осіб органів місцевого самоврядування (об'єднаних територіальних громад) до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію. *Право і суспільство*. 2017. № 1(2). С. 132–137.

7. Братковський В. М. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: монографія. Львів: Галицька видавнича спілка. 2020. 204 с.

8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#n130> (дата звернення: 14.12.2021).

9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.12.2021).

10. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 року №1487. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 17.01.2023).

11. Про проведення верифікації деяких реєстрових даних: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 року №1493. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1493-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.01.2023).

References

1. Council of Ministers of USSR (1974), Resolution “On the approval of the regulations on the passport system in the USSR”, available at: <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss4482.htm> (Accessed 05 December 2022).

2. Khardel, M.I and Khardel, R.Z. (2022), “The experience of mobilization in Ukraine as a resource for further improvement of the state's military security system”, *Naukovo-praktychna konferentsiia. Zastosuvannia Sukhoputnykh vijs'k Zbrojnykh Syl Ukrainy u konfliktakh suchasnosti (za dosvidom zabezpechennia natsional'noi bezpeky skladovymy sektoru bezpeky i oborony u rosijs'ko-ukrains'kij vijni v 2022 rotsi)* [The use of the Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine in modern conflicts (based on the experience of ensuring national security by the components of the security and defense sector in the Russian-Ukrainian war in 2022). Scientific and Practical Conference], National Army Academy, Lviv, Ukraine, pp. 164–165.

3. The Interfax-Ukraine News Agency (2022), “More than 2.8 million Ukrainians have been deported or forcibly left for the Russian Federation since the

beginning of the full-scale aggression”, available at: <https://interfax.com.ua/news/general/876334.html> (Accessed 05 December 2022).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine “About military duty and military service”, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (Accessed 14 December 2022).

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine “State Register of conscripts, liable for military service and reservists”, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1951-19#Text> (Accessed 14 December 2022).

6. Bratkovs'kyj, V.M. (2017), “Problematic issues of bringing officials of local self-government bodies (united territorial communities) to administrative responsibility for violation of legislation on defense, mobilization training and mobilization”, *Pravo i suspil'stvo*, vol 1(2), pp. 132–137.

7. Bratkovs'kyj, V.M. (2020), *Administratyvna vidpovidal'nist' za porushennia zakonodavstva pro mobilizatsijnu pidhotovku ta mobilizatsiiu: monohrafiia* [Administrative responsibility for violation of legislation on mobilization training and mobilization: monograph], Halyts'ka vydavnycha spilka, Lviv, Ukraine.

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine “About mobilization training and mobilization”, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#n130> (Accessed 14 December 2022).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997), The Law of Ukraine “About Local Government in Ukraine”, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 14 December 2022).

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution “On approval of the Order of organization and maintenance of Military Records of conscripts, liable for military service and reservists”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (Accessed 17 January 2023).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution “About the verification of some registration data”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (Accessed 17 January 2023).